

UŽDARAS SODAS

I

Iš pradžių apie berniuką. Jis vardu Jusufas, namus paliko staiga, vos pradėjęs dvyliktus metus. Pamena, tai atsitiko sausringuoju laikotarpiu, kai visos dienos panašios viena į kitą. Netikėtai prąžysta ir nuvysta gėlės. Iš po uolų išlenda keisti vabzdžiai ir raitydamiesi sudega kaitrioje šviesoje. Tolumoje virpa saulės įkaitinti medžiai, dūsta kretėdami namai. Sulig kiekvienu žingsniu kyla dulkių debesys, ir karščiausiomis dienos valandomis užgula slogi ramybė. Jis dažnai prisimindavo tas valandas.

Kaip tik anuo metu geležinkelio stotyje jis pastebėjo du europiečius, pačius pirmuosius, kuriuos teko pamatyti gyvenime. Iš pradžių net neišsigando. Dažnai ateidavo į stotį pažiopsoti, kaip grieusmingai ir sklandžiai atvažiuoja traukiniai, paskui laukdavo akimirkos, kada vėl išdundės, sušvilpus niūriam stoties viršininkui indui, apsiginklavusiam vėliavėlėmis ir švilpuku. Jusufas dažnai kelias valandas laukdavo traukinio. Abu europiečiai taip pat laukė po brezentiniu tentu už kelių žingsnių nuo savo įspūdingų, kruopščiai sukrautų bagažų. Vyrіškis buvo stambus, toks aukštas, kad turėjo palenkti galvą, kad nekliudytų brezentinio stogelio. Moteris stovėjo toličiau, šešėlyje, blizgančiu veidu, beveik

nematomu po dviem skrybėlėmis. Vilkėjo palaidinuke ilgomis rankovėmis su raukiniuota apykakle, susagstyta iki pat smakro, ir sijonu iki pat kulkšnių. Buvo taipgi aukšta ir stambi, tik kitoniškai. Ji atrodė lyg negrabiai ir ne iki galo nulipdyta, o jis lyg išdrožtas iš medžio kamieno. Jiedu žiūrėjo į priešingas puses it nepažįstami. Jusufas pastebėjo, kad moteris nosine šluostosi nušerpėtojusias lūpas. Vyriškio veidas buvo išbertas raudonomis dėmėmis, ir tuo metu, kai jis žvilgsniu klaidžiojo po stoties teritoriją, spoksodamas į užrakintus sandėlius ir didžiausią geltoną vėliavą su ryškiai juodu paukščiu, Jusufas spėjo gerai jį apžiūrėti. Pagaliau vyriškis atsisuko, permetė jį akimis, paskui vėl įdėmiai sužiuro į Jusufą. Jusufas nepajėgė nukreipti žvilgsnio į šalį. Staiga vyriškis iššiepė dantis ir nejučia suurgė, paskui mįslingai surietė pirštus. Jusufas suprato perspėjimą ir leidosi į kojas murmeldamas panosėje žodžius, išmoktus sakyti tais atvejais, kai netikėtai prireikia Alacho pagalbos.

Tais metais, kai jis paliko namus, į galinio kiemo verandos stulpus įsimetė termitai. Eidamas pro verandą, tėvas kiekvieną kartą piktai trinktelėdavo į stulpus, taip duodamas vabzdžiams ženklą, kad supranta jų kėslus. Termitai margino sijas drūžėmis, panašiomis į rieves išdžiūvusios upės dugne, gyvūnų išraustas požemines landas. Jusufo daužomi stulpai gausdavo dusliai, lyg tuščiaviduriai, ir iš jų byrėdavo sutrūnijusios medienos dulkės. Kai jis skųsdavosi, kad nori valgyti, motina liepdavo jam ėsti termitus.

– Valgyti, – zyzdavo jis sekiodamas iš paskos, ir kasmet tą litaniją giedodavo vis įkyriau.

– Ko neėdi termitų? – atsakydavo motina ir kvatodavo, pamąčiusi, kaip jis gokčioja iš pasibjaurėjimo ir baimės. – Dumk, prisikimšk pilvą, kiek telpa. Aš tau nedraudžiu.

Jis gailiai inkšdavo, kad ji suprastų, koks skaudus jos sąmojis. Kartais motina išvirdavo sultinio, į puodą įmetusi kelis kaulus,

ir jie srėbdavo riebalais mirguliuojančią skystą pliuurzę su juodų akytų čiulpų grumulėliais dugne. Visiškai bėdai prispaudus, nebūdavo nieko kita, išskyrus ybiškių viralą, bet ir labiausiai išalkęs Jusufas neįstengdavo nuryti to glitaus marmalo.

Kaip tik tuo metų laiku lankydavosi dėdė Azizas. Viešėdavo trumpai ir retai. Paprastai jį lydėdavo ištisas tuntas keliauninkų, nešikų ir muzikantų. Apsistodavo pas juos per savo ilgas keliones nuo vandenyno iki kalnų, ežerų ir neįžengiamų girių, po išdegusias lygumas ir plikus uolėtus kalnus krašto gilumoje. Drauge su juo dažnai keliaudavo muzikantai su būgnais, būgneliais, rageliais ir ragais, vadinamais siva, ir kai jo vilkstinė įžengdavo į kaimą, apsidirbdavo pasibaidę gyvuliai, o vaikai stačiai pasiusdavo. Nuo dėdės Azizo dvelkė keistas ir neįprastas odos ir kvepalų, gumos ir prieskonių kvapas, ir dar kažkoks nenusakomas aromatas, Jusufui bylojantis apie pavojus. Paprastai jis vilkėdavo plonu palaidu medvilniniu aukščiausios rūšies *kanzu** ir ant pakaušio mūvėdavo mažytę megztą kepuraitę. Puošnus, mandagus, atsainios laikysenos, jis daugiau priminė poną, pavakare išsirengusį pasivaikščioti, arba dievobaimingą žmogų, einantį į vakarines pamaldas, nei pirklių, prasiskynusį kelią per dygliuotus brūzgynus ir nuodais spjaudančių gyvačių lizdus. Net atvykimo bruzdesyje, visuotinėje sumaištyje, tarp bet kaip sukrautų prekių ryšulių, apsuptas klegančių išvargusių nešikų, klastingų ir gobšių pirklių, dėdė Azizas sugebėdavo atrodyti ramus ir gerai nusiteikęs. Tačiau tąkart jis atvyko vienas.

Jusufas visada nekantriai jo laukdavo. Pasak tėvo, tokio turtingo ir garsaus pirklio – *tajiri mkubwa* – viešnagė teikia garbės jų namams, be to, kiekvieną kartą, kai apsistodavo pas jo tėvus, dėdė Azizas visada padovanodavo Jusufui dešimties anų monetą.

* Palaida tunika (suahelių k.). (Čia ir toliau vertėjo pastabos.)

Reikėdavo tik deramu laiku pasirodyti dėdei Azizui, ir šis šypso-
damas duodavo jam pinigėlių. Jusufas taip pat norėdavo nusišyp-
soti, bet susitvardydavo manydamas, kad jam nevalia taip elgtis.
Jusufas žavėjosi dėdės Azizo blizgančia oda ir paslaptingu kvapu.
Tas kvapas tvyrodamas dar kelias dienas jam išvykus.

Trečią viešnage dieną tapo aišku, kad dėdė Azizas ruošiasi
atsisveikinti. Virtuvėje virė darbas kaip niekad, gausūs kvapai ža-
dėjo neregėtas vaises. Kvepėjo saldžiais prieskoniais, troškinamu
kokosų padažu, puriomis mielinėmis spurgomis ir prėska duona,
kepamais sausainiais ir verdama mėsa. Jusufas stengėsi kiaurą
dieną nenuolti nuo namų, jeigu motina paprašytų jį padėti vir-
tuvėje arba paragauti valgių. Jis žinojo, kad ji labai vertina jo
nuomonę šiais klausimais. Ji galėjo pamiršti pamaišyti padažą
arba pražiopsoti akimirką, kada įkaista aliejus ir laikas dėti dar-
žoves. Reikėjo būti labai bukliam, kad motina nepastebėtų, jog
jis dykas seka, kas vyksta virtuvėje. Tada, be abejo, pasiųstų jį
kokiais nors reikalais, ir tai jau savaime negerai, nes tikriausiai
užgaištų ir nespėtų atsisveikinti su dėde Azizu. Kaip tik tuo
metu jis atkiša pabučiuoti ranką, o kai Jusufas pasilenkia, kita
ranka paglosto jam sprandą ir mikliai įspraudžia saujon pinigėlių.

Jo tėvas paprastai grįžta iš darbo popiet. Jusufas spėjo, kad
pareidamas jis parsives dėdę Azizą, tad laiko dar buvo per akis.
Tėvas laikė viešbutį. Tai buvo jo paskutinis verslas, dar vienas
bandymas praturtėti ir pelnyti vardą. Kartais, nusiteikęs kalbėti,
jis dėstydamas savo pralobimo planus, bet visi jie atrodė juokingi
ir kvaili. Dažnai Jusufas girdėdavo tėvą skundžiantis, kad jam
nesiseka: visi jo geriausi ketinimai žlunga. Viešbutis, valgykla
pirmame aukšte ir kambarys su keturiomis švariomis lovomis an-
trame, buvo Kavos miestelyje, kur jie atsikėlė daugiau nei prieš
ketverius metus. Anksčiau jie gyveno pietuose, žemdirbių kaime,
kur tėvas laikė krautuve. Jusufas prisimindavo žalią kalvą ir dū-

luojančius kalnus tolumoje, taip pat senį, kuris, sėdėdamas ant taburetės prie krautuvės, šilkiniais siūlais siuvinėdavo kepuraites. Jie atsikraustė į Kavą, nes kaimas ūmai suklestėjo, kai, tiesdami geležinkelį į kalnus krašto gilumoje, vokiečiai įsteigė jame statybinių medžiagų sandėlį. Bet gerovė greitai pasibaigė, ir traukiniai lėkė pro šalį stabtelėdami tik apsirūpinti malkomis ir vandeniu. Pastarąjį kartą dėdė Azizas atvyko į Kavą traukiniu, o toliau į vakarus vilkstinė patraukė pėsčiomis. Kitą kartą jis pažadėjo važiuoti traukiniu iki galinės stoties ir tik iš ten pasukti šiaurės vakarų arba šiaurės rytų kryptimi. Jo žodžiais tariant, tuose dviejuose kraštuose prekyba dar puikiai sekasi. Kartais Jusufas nugirdavo tėvą sakant, kad veikia visas kaimas eisias velniop.

Traukinys pakrantėn ėjo pavakare, ir Jusufas manė, kad dėdė Azizas juo ir važiuosias. Spręsdamas iš jo elgesio, Jusufas manė, kad dėdė grįžta namo. Bet negali žinoti, kas žmogaus galvoje, gal jis ketino važiuoti į kalnus popietiniu traukiniu. Jusufas buvo pasiruošęs abiem atvejams. Tėvas buvo įsakęs ateiti į viešbutį kasdien po vidurdienio maldos, pasak jo, norėdamas pamokyti Jusufą amato ir gyvenimo apskritai, bet iš tiesų pristatyti prie darbo virtuvėje, kad padėtų apsišvarinti dviem vaikinams, aptarnaujantiems pietauti ateinančius lankytojus. Virėjas gėrė, keikėsi ir užgauliojo visus, išskyrus Jusufą. Pamatęs jį, užsičiaupdavo, nustodavo burnoti ir nusišypsodavo, bet Jusufas jo bijojo ir drebėdavo susidūręs akis į akį. Kartą jis nenuėjo į viešbutį pas tėvą ir net nepasimeldė vidurdienį: pagalvojo, kad per tokį karštį niekas neis jo šaukti. Jis pasislėpė diendaržyje, vištidės paunksnėje, bet netrukus turėjo nešdintis, vos neuždusęs nuo tvaiko ir popiet verpetuojančių dulkių. Jis užsiglaudė šiaudais dengtoje lentinėje pašūrėje šlaitiniu stogu šalia gyvenamojo namo, violetinėje prietemoje klausydamasis, kaip aplink bukliai šmaižioja driežiukai, ir laukdamas valandėlės, kada gaus dešimties anų monetą.

Pripratęs visada žaisti vienas, jis nė kiek nebijojo glūdoti gū-džioje tyloje. Tėvas nenorėdavo, kad jis žaistų atstu nuo namų. „Aplink pilna laukinių, – sakė jis. – Tie vašenziai* netiki Alacho ir garbina dvasias ir demonus, gyvenančius medžiuose ir uolose. Jie tik ir tyko grobti vaikus, o paskui daro su jais, ką nori. Nesusidėk su tais palaidūnais, tinginiais ir tinginių vaikais, jie tavęs neapgins, paliks laukiniams šunims sudraskyti. Laikykis namų, čia saugu, neišleisim tavęs iš akių.“ Jusufo tėvas norėjo, kad sūnus žaistų su kaimyno indo krautuvininko vaikais, bet tie žarstė jį smėliu ir užgauliojo, kai tik jis bandydavo priėti arčiau. „Golo, golo!“ – choru spiegdavo jie ir spjaudydavosi. Kartais jis pritapdavo prie vyresnių paauglių, slampinėjančių medžių paunksnėje arba namų šešėlyje, nes tie visada juokaudavo ir juokdavosi. Jų tėvai tarnavo kaip *vibarua*** vokiečiams, tiesė geležinkelį arba dirbo nešikais, parsisamdę keliauninkams ir pirkliams. Jie gaudavo atlygį tik už tai, ką daro, o kartais apskritai neturėdavo darbo. Jusufas buvo girdėjęs, kad vokiečiai karia tuos, kurie nedirba iš visų jėgų. Jauniausiems tiesiog nupjauna nosį, ir tiek. Vokiečiai nieko nebijojo, elgėsi, kaip norėjo, ir niekas negalėjo jų sudrausti. Vienas paauglys pasakojo, kad jo tėvas matęs, kaip vienas vokie-tis įkišęs ranką į ugnį ir nenusideginęs, lyg vaiduoklis.

Tie *vibarua*, jų tėvai, buvo suvažiavę iš visur, iš Usambaros plokščiakalnių į šiaurę nuo Kavos, nuo legendinių ežerų į vakarus nuo plokščiakalnių, iš karo nusiaubtų savanų pietuose, o daugelis iš pajūrio. Paaugliai šaipėsi iš tėvų, iš dainų, kurias tie mykia dirbdami, vienas per kitą tyčiojosi pasakodami, kaip gaižiai ir šlykščiai tie dvokia, vakare grįžę iš darbo. Išpravardžiuodavo vieni kitus bjauriomis, juokingomis pravardėmis pagal kilmės vietą.

* Laukiniai (suahelių k.).

** Padienis darbininkas (suahelių k.).

Dažnai žiauriai mušdavosi, voliiodamiesi žeme, spardydami vieni kitus. Vyresnieji, jei tik gaudavo darbo, dirbdavo tarnais arba pasiuntiniais, bet dažniausiai bastydavosi, rausdavosi atmatose, laukdami, kada sustiprės ir galės dirbti drauge su vyrais. Jusufas prisidėdavo prie jų, kai jie prisileisdavo, klausydavosi jų kalbų ir pasitarnaudavo jiems kuo galėdamas.

Stumdami laiką, jie pasakodavo visokias istorijas arba lošdavo kortomis. Iš jų Jusufas pirmąsyk išgirdo, kad kūdikiai gyvena varpoje. Kai vyras užsimano vaiko, įleidžia kūdikį į moters pilvą, kur yra daugiau vietos augti. Jusufas ne vienintelis negalėjo patikėti ta istorija, ir paaugliai taip karštai įsiginčydavo, kad imdavo matuotis varpas. Ilgai netrukus jie pamiršo kūdikius ir susidomėjo vien varpomis. Vyresnieji didžiuodavosi savo įnagiais ir, šaipydamiesi iš jaunėlių, liepdavo rodyti savo pimpeliukus.

Kartais jie žaisdavo kipandę. Jusufas buvo per mažas žaisti, nes tą garbę pelnydavo tik vyresni ir stiprūs paaugliai, o tada, kai šie priimdavo, prisidėdavo prie būrio žaidėjų, karštligiškai zujančių dulkių debesyse paskui kamuolį. Kartą tėvas užklupo jį vidury įsiaistrinusių paauglių tunto. Pervėrė jį lediniu žvilgsniu ir, skėlęs porą antausių, liepė dumti namo.

Jusufas pasidarė savo kipandę ir sugalvojo taisykles, kad galėtų žaisti vienas. Pagal jas galėjo įsivaizduoti, kad jis yra visa komanda, ir žaisti tiek, kiek širdis geidžia. Jis duodavosi priešais namą tai į vieną pusę, tai į kitą, iš visų jėgų mesdavo kipandę aukštin ir dumdamas spėdavo ją pagauti ore.